

ЖАСӨСПІМ ФУТБОЛШЫЛАРДЫ ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ТАКТИКАЛЫҚ ДАЯРЛАУ

Оразалинов А.С., «Дене шынықтыру және спорт» мамандығының 2 курс
магистранты

Ғылыми жетекшісі: **Абишов Н.А.**, п.ғ.д., профессор
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қаласы

E-mail: Abishev.47@mail.ru

Мақалада футболшылардың техникалық және тактикалық дайындығының жоғары тиімділігінің себептері қарастырылған. Футболшылардың техникалық-тактикалық дайындығының негізгі кезеңдері келтірілген.

Тірек сөздер: техникалық-тактикалық дайындық, футболшылар, жаттығу процесі.

В статье рассмотрены причины высокой эффективности направленной технико-тактической подготовки футболистов. Приведены основные этапы технико-тактической подготовки футболистов.

Ключевые слова: технико-тактическая подготовка, футболисты, тренировочный процесс.

The article discusses the reasons for the high efficiency of directed technical and tactical training of football players. The main stages of technical and tactical training of football players are given.

Keywords: technical and tactical training, football players 14 - 16 years old, training process.

Жоғарғы жетістіктер спортының жедел дамуы спорт мектептеріндегі және футбол клубтарындағы жаттықтырушылар жұмысының тиімділігімен тікелей байланысты болып отырған, спорт резервін даярлау жүйесінің адекватты даму қажет техникалық-тактикалық іс-әрекетілігін анықтап отыр.

Қазақстан Республикасында тәрбие жүйесінің бір саласы дене шынықтыру. Дене мәдениеті әрбір адамның жұмыс істеу қабілетін тиімді және ұтымды түрде жоғарылатуға бағытталған. Осыған байланысты оның дамуы бүкіл халықтың әлеуметтік жағдайының жақсаруымен еңбек ету мен тәрбие жұмысына ерекше көңіл бөлуді талап етеді. [1].

Қоғамда білім беру адам қызметінің ең ауқымды салаларының бірі болып отыр. Білім берудің әлеуметтік рөлі айтарлықтай өсті: оның бағыттылығы және тиімділігіне адамзат дамуының болашағы көп жағдайда байланысты. Қазақстанның Мәдениет және спорт министрлігінің бұйрықтарына сәйкес тәрбие жұмысы оқу-жаттығу сабақтары, жарыстар үдерісінде және күнделікті өткізіліп, және оқушының спортпен айналысуға, өзінің спорттық шеберлігін үнемі арттыруға, патриотизмді, тәжірибені тәрбиелеуге және оларды практикалық қызметінде шығармашылық қолдауға, спорттық этиканы сақтауға қажеттілігін қалыптастыру тиіс [2].

Жалпы салауаттанудың негізгі мақсаты — әрбір жеке адамның және тұтастай қоғамның денсаулығын қамтамасыз ету. [3]. Салауатты өмір салтын қалыптастырудың негізгі мақсаты - балалар және жастарда жас ерекшеліктеріне, құндылық бағдарларына және имандылық-еріктілігіне сәйкес салауатты өмір салтының ұғымдарын, дағдыларын және уәждерін қалыптастыру.

Футбол біздің еліміздегі ең бұқаралық спорт түрі болды және осындай болып қалуда да, бірақ осы ретте, бірқатар мамандардың зерттеу мәліметтері бойынша, балғын

футболшыларды даярлаумен айналысатын балалар спорт мекемелерінің жұмыс өнімділігі өте төмен болып қалуда.

Аталған фактінің растауы болып соңғы жылдары байқалып отырған, елдің ұлттық және жасөспірімдер командаларының футбол бойынша ең ірі халықаралық жарыстарда үнемі табыссыз өнер көрсетуі қызмет ете алады.

Қалыптасқан жағдайдың себептерінің бірі спорттық ғылымның қазіргі уақыттағы жетістіктерінің жаттықтырушылардың практикалық жұмысында тиісті көрініс таба бермеуінен деп білеміз. Екінші бір себебі жүйенің өзін сапалық өзгерту есебіне қарағанда, оның ішкі резервтерін іздестіру есебінен қамтамасыз етілетін, даярлықты ұтымды етуден көрініс табуда.

Жасөспірім футболшыларды даярлау жүйесіндегі осындай резервтердің бірі болып оқу-жаттықтыру процесін ұйымдастыруды спортшылардың қимыл-қозғалыс қабілеттерінің құрылымының ерекшеліктерін, психикалық және морфофункционалдық хал-күйін, индивидтің техникалық-тактикалық шеберлігінің деңгейін ескеру негізінде жетілдіру болып табылады.[4].

Футболды қоса отырып, командалық спорт ойындары, жаттығу процесінде орындалатын күш салулардың негізгі көлемі арнайы бағытталған сипатта болатындығымен, ал даярлаудың басым тәсілдері ретінде техникалық-тактикалық сипаттағы немесе ойын сипатындағы топтық және командалық жаттығулар қолданылатындығымен ерекшеленеді, ал бұлар, өз кезегінде, бірнеше мүмкін болатын варианттардан оптималды шешімді таңдап алуды қарастырады Т.Т.Иманалиев, М.А.Годик. Осылайша, ойындағы қызмет, әрекетінде футболшының алдында әрқашан да кез келген қалыптасқан ойын жағдайында ең дұрыс іс-әрекетті таңдап алу проблемасы тұрады.

Футбол практикасы және спорт психологиясы ойда шешім қабылдай білуге үйретудің ерекше маңызды мәнін танып отыр. А.Вайтерс бойынша, дәл осы футболшының шеберлігі болып табылады, бұл ретте оны өңдеуге, жасап үйренуге, мысалы, ағылшын футболшыларын даярлауда жаттығу уақытының 80%-ы бөлінеді.

Техника мен тактика, футбол ойнау осылардан құралатын құрамдас элементтер болып табылады. Техниканы футболдың «қолөнерлік», ал тактиканы «рухани» қыры деп атауымызға да болады.

Жоғары техникалық даярлығының арқасында команда ойын барысында допты көбірек иемденетін болады, демек, қақпаға доп соғу үшін көбірек мүмкіндікке ие болады.

Техникалық шеберлікті қалыптастыру – футболшыларды жан-жақты даярлау міндеттерінің бірі. Көпжылдық жаттығудың барлық кезеңдерінде футбол техникасына үйретудің және оны жетілдірудің үздіксіз процесі өрбіп отырады.[5].

Футбол техникасы мақсатқа қол жеткізу үшін ойында алуан түрлі үйлесімде қолданылатын арнайы тәсіл, амалдардың жиынтығы болып табылады.

Жаттықтыру процесінің тиімділігін арттыру үшін және шеберлікті үздіксіз, үнемі арттыру мақсатында футболшылардың техникалық даярлығының және дене қасиеттерінің даярлығының өзара байланыстылығын ескерген өте маңызды.

Жаттығу процесінің дұрыс ұйымдастырылуы жаттығу және жарысу жағдайларында техникалық тәсілдерді көп мәрте орындаған кезде негізгі күш түсетін организмнің функциялық жүйелерінің жоғары даму деңгейіне және сенімділігіне ықпал етуге тиіс.

Сонымен қатар көптеген авторлар Л.П.Матвеев, Р.Хюссо, Г.С.Лалаков, техникалық және тактикалық даярлықтың өзара байланысы туралы айтады. Команданың тактикалық міндеттері ойыншылар қажетті техникалық тәсілдердің арсеналын меңгерген кезде ғана табысты шешілуі мүмкін. Допты сенімді түрде меңгерген ойыншы ұжымдық ойынның тактикалық талаптарына толық көлемде сәйкес келе алады, өйткені оны ешқандай да техникалық қиындықтар шектемейді.

Балғын футболшыларды даярлау барысында ерекше орын тактикалық білімділікке тәрбиелеуге де бөлінуі керек.

Футболдың тактикасы – бұл қарсыласпен күрестің әдістерінің жиынтығы және қарсыласты жеңуге бағытталған дербес және ұжымдық іс-әрекеттерді, яғни футболшылардың өзара әрекеттесуін ұйымдастыру.

Тактикадағы ең бастысы – мақсатқа қол жеткізілуін қамтамасыз ете алатын, шабуылдаушы және қорғанушы іс-әрекеттердің оптималды амалдарын, тәсілдерін анықтау. Футбол мұндағы табысты ойыншылардың үлкен тобының келісілген іс-әрекеттерімен қамтамасыз етілетін спорттық ойындарға жатады. Осыған байланысты футболдың қазіргі теориясында командалық, топтық және дербес техникалық-тактикалық іс-әрекеттерді бөліп көрсетеді.[6].

Тактикалық ойлау – бұл спорттық қызмет, іс-әрекет барысында, уақыт тапшылығы және психикалық күш түсу жағдайларында жасалатын, тікелей нақтылы міндеттерді шешуге бағытталған спортшының ойлауы.

Ойындағы іс-әрекетте жүзеге асырылатын техникалық ойлаудың өз ерекшеліктері бар.

1. Ойлаудың көрнекі-бейнелік сипаты. Спортшының тактикалық міндеттерді шешу кезіндегі спорттық іс-әрекеттегі ойлауы көрнекі-сезімдік бейнелер мен құбылыстар негізінде жүзеге асырылады, ол нақтылы сипатқа ие және қарсыластар мен серіктерінің іс-әрекеттерін және жалпы алғанда спорттық тартыстың бүкіл жағдайын қабылдаумен тікелей байланысты.

2. Ойлаудың пәрменді сипаты. Спортшының ойлауы оның іс-әрекетіне енгізілген, ол оның моторлық іс-әрекеттерінен ажырамастай өрбиді.

3. Ойлаудың ситуативтік сипаты. Спортшының ойлауы жарыстағы талас-тартыстың аяғы жоқ өзгергіштігі аясында өрбиді және әрқашан да тек қана адекватты шешімдер қабылдауды талап етеді, өйткені қате қабылданған шешімді жағдайдың кері қайтпайтындығына және жылдам өтетіндігіне орай өзгерту мүмкін болмай қалады.[7].

Футболшының ойындағы тактикалық іс-әрекеттерінің табыстылығын анықтайтын бірқатар факторларды бөліп көрсетуге болады, атап айтар болсақ:

➤ біріншіден, футболшылардың ойынның күрделі жағдайларындағы іс-әрекеттерін және аталған жағдайдағы шешімнің дұрыс таңдалуын қамтамасыз ететін арнайы қасиеттердің (зейіннің көлемі және ауыстырылуы, көзбен көру алаңының көлемі, күрделі реакциялар мен жауап әрекеттердің жылдамдығы, бағдар алу, шешім қабылдаудың жылдамдығы, тактикалық ойлаудың, орын ауыстырудың жылдамдығы және т.с.);

➤ екіншіден, ойынның күрделі жағдайларындағы техникалық тәсілдер сенімділігінің жоғары дәрежесі, техниканың негізгі тәсілдерін жетік меңгеру;

➤ үшіншіден, шабуылдағы және қораныстағы дербес техникалық әрекеттердің дағдыларын меңгерудің жоғары деңгейінен көрініс табатын, алдыңғы екі фактордың бірлігі.

Футболшының ойындағы табысты әрекеттерінің негізін арнайы қасиеттер мен қабілеттер (бақылағыштық, реакция жылдамдығы, ойлау және т.б.), сонымен қатар техникалық тәсілдерді икемділікпен пайдалана білу құрайды.

Біз техникалық-тактикалық даярлықтың көрсетілген тәсілдері футболшының ойлауының дамуына әсерін тигізбейді деп отырған жоқпыз – макеттегі сабақтар, футбол матчтарын бейнетаспадан көру, топтық жаттығулар, квадраттардың әр алуан түрлері, екі жақты ойындар мен т.б., осылардың бәрі, сөз жоқ, өз үлесін қосады, бірақ осы бір барлық жаттығулар мен сабақтарда ойын жағдайларын талдауға деген мақсатты бағытталған әсер ету жоқ. Футбол спорттың оқиғалық, жағдайлық түрі болып, бүкіл ойын әр түрлі ойын жағдайларының дәйекті түрде кезектесуінен тұратындықтан, техникалық-тактикалық даярлық барысында әр түрлі ойын эпизодтарында әрекет жасай білуді қалыптастыруға басты назар аудару қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. «Дене шынықтыру және спорт туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. 2014 жылғы 3 шілдедегі № 228-V ҚРЗ (2018.24.05. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000228>
2. «Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2025 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2016 жылғы 11 қаңтардағы № 168 Жарлығы. -<http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000168>
3. https://primeminister.kz/kz/news/kultura_i_sport/prezident-zholdauin-iske-asiru-dene-shiniktiru-sauiktiru-keshenderinin-90-auildik-eldi-mekenderde-salinadi
4. Абельская Р.С. О роли слова и образа восприятия ситуации спортивной игры // Вопросы психологии, - 1957. - № 4. - С. 15 - 17,
3. Алабин, В.Г. Многолетняя тренировка юных спортсменов / В.Г. Алабин, А.В. Алабин, В. Л. Бизин. - М.: [б. и.], 1994. - 244 с.
4. В.А. Алаторцев // Пути достижения трудной цели в спорте: материал по теории и методике психолог. подготовки для тренеров и спортсменов / ЦНИИФК.-М., 1964.-С. 69-96, 102-146.
5. Андреев, С.Н. Организационные проблемы подготовки спортивного резерва по футболу: дис,...канд. пед. наук / С.Н, Андреев, - Омск, 1987.-227 с.
- Апухтин, Б.Т. Тактическая подготовка футболистов / Б.Т. Апухтин. - М.: Физкультура и спорт, 1961 — 88 с..
6. Бабушкин, Г.Д. Психология — спорту: науч. - попул. изд. для учащихся спортив. пед. кл. и студентов физкультурных. учеб.заведений/ Г.Д.Бабушкин, В.Н. Смоленцева; СибГАФК, САФКО. -Омск: [б. и.], 1998. - 83с.
7. Баляев, Б.А. Ифовые задачи как содержание деятельности футболистов. // Омский ин-т физ. культуры. Материалы XVII научно-методической конференции института по итогам работы за 1996 год / Омск, ин-т физ. культуры. Омск,- 1968.-С. 122 - 123